

Joan Fuster i *Un país sense política* interpretats per J. F. Mira

Miquel de Moragas

Fer de *contraponent* de la lectura que ha fet J. F. Mira de l'obra de Joan Fuster *Un país sense política* no està pas al meu abast. Agraïxo molt la invitació que m'ha fet la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC per participar en aquest curs de testimonis del segle XX, però la veritat és que, més que intervenir com a «contraponent», el que m'escau o, almenys el que s'acomoda més a la meua capacitat, és contemplar, mirar, com dialoguen aquests dos grans pensadors, cabdals de la cultura i de la literatura als Països Catalans: Joan Fuster i Joan Francesc Mira.

Més que fer de contraponent, doncs, em limitaré a destacar alguns dels trets que m'han impactat més de les lectures que he fet en paral·lel del llibre *Un país sense política* de Joan Fuster, i els comentaris, interpretacions i destacats que hi ha fet en J. F. Mira.

En primer lloc he de destacar el valor (moral i prospectiu) d'escriure tot això en el seu temps, entre 1968 i 1976, temps plens d'expectatives, però també plens d'incerteses, amb l'antecedent de *Nosaltres els valencians* (primera edició de 1962) i encara d'escrits anteriors als anys setanta, com ens recorda Mira.

Joan Fuster assagista

La primera part de la ponència de J. F. Mira està dedicada, com hem sentit, a «l'ascendència de l'autor en tant que "assagista" o, més específicament, com a "escriptor d'idees"», influït, o inspirat per Michel de Montaigne (l'autor dels *Essais*, 1580).

D'aquest aspecte en voldria destacar quatre punts principals:

Primer: l'«escriptor d'idees» s'observa i observa

Per a Fuster, Sueca és el lloc personal i necessari de la seva mirada universal i viceversa.

Es pensa des d'una doble coordenada: la referència al propi país i els valors humanístics de la raó, universals.

Observar-se i observar formen part de la mateixa dialèctica. Avui podríem dir «local-global» *avant la lettre*.

De la mateixa manera el País Valencià serà la seva forma de ser català i viceversa. «Ser català és l'única manera de ser nacionalment valencià» (p. 16)

Segon: l'assaig és un gènere provisional?

L'assaig implica flexibilitat del cànon, dels codis, podríem dir dels gèneres del discurs, per expressar el pensament.

Però això no vol pas dir que no hi hagi un pensament «ordenat» i, encara menys, que no hi hagi «principis». En el discurs de Fuster hi ha idees eix, ben sòlides: l'autenticitat (no deixar-se enganyar), la racionalització de la identitat, la valoració de la història per interpretar el present.

L'assaig —diu Mira— «és la cosa més relativa que hi ha, que és un mateix: el subjecte que assaja»... Però també es pot dir que Fuster, ell mateix, no és pas relatiu, sinó insubornable, reflexiona i escriu contra la frivolitat, la ignorància de la història, la incapacitat de fer front a les responsabilitats històriques, per exemple de la modernització: «no tenim —diu— una burgesia com Déu i Karl Marx manen» (p. 49).

Tercer: l'assaig és un mètode

L'assaig és fer intents i provatures... però al mateix temps constitueix la possibilitat d'avançar-se en el temps, per fer el treball que encara no han fet els científics acadèmics... «la qüestió en efecte —diu en un paràgraf Joan Fuster— no és gens senzilla i la deixo als historiadors i als sociòlegs, que estan obligats a precisar-la amb calma i amb puntualitat!» (p. 57).

«La majoria dels meus llibres —diu Fuster— son lectures que esperava i que no trobava a l'abast: una certa impaciència m'induí a tancar el forat.»

Ell mateix reconeix, doncs, que no practica la rigidesa acadèmica, però també que aquesta feina algú haurà de fer-la. Ell ja té massa temes d'interès, massa urgències com per determinar-se en els detalls documentals; ho compensa, però, amb la seguretat que li proporciona la

seva gran erudició. No hi ha assagista sense lectura erudita, i la de Joan Fuster la imagino extraordinària.

Quart: l'assaig és una forma d'intervenció, de fer política

«Escriptor d'idees» també vol dir —ens recorda Mira— agitador d'idees, contra el cofoisme, la banalitat, l'autocomplaença. Implica una racionalitat que té com a objectiu la humanització. Com a armes dialèctiques l'assagista utilitza la «raó crítica» o l'escepticisme racional, però sobre tot, el compromís i la responsabilitat civil.

Ho resumeix molt bé Mira: «els enemics de la raó crítica han vist sempre que la política que feia Fuster era la més perillosa de totes, perquè significava l'intent de destruir les bases d'una ideologia podrida i de construir-ne una altra de més saludable i més sòlida» (p. 11).

L'assaig en Fuster és, doncs, un compromís, però molt especialment un compromís amb un tema del «qual —diu— no sé desfer-me'n, perquè és el tema del meu poble»: qui som (identitat nacional i història)? i a on volem anar?

L'estil. Forma i contingut

Deixant ja la qüestió de les relacions entre el pensament de Fuster i l'assagística, voldria destacar un altre aspecte del que en podríem dir la seva metodologia. A l'obra de Fuster m'ha semblat que l'estil era, al mateix temps, forma i contingut. Vegem, per exemple, un tema recurrent en el debat sobre la seva obra: Fuster pessimista? pessimista de la raó?

Ell mateix rebutja l'etiqueta de «pessimista», simplement constata que la realitat és pèssima: «els valencians, ai! no necessitem ser pessimistes: com que hi vivim immersos, tenim l'experiència directa d'una realitat predominant pèssima» (p. 35).

Referint-se al seu entorn diu: «i no, i no, en lloc de grups de pressió hi ha grups de fluixesa» (p. 85).

Per això l'ús del sarcasme o la ironia. Permeteu-me que seleccioni un fragment entre irònic i irreverent de Fuster en referir-se a la polèmica sobre la catalanitat dels valencians: «De tota manera una línia de definició es destacava: pros i contres entorn de la catalanitat dels valencians. El problema fou tergiversat odiosament, però també amb aspectes positius: esquinçant-se els vestits, encesos de santa ira localista, molts prohoms ensenyaren el cul, i això sempre havia de ser positiu» (p. 108).

El contingut del llibre *Un país sense política*

Ja més a propòsit del contingut del llibre la primera cosa que em sembla rellevant de dir és que *Un país sense política* no és (almenys únicament) un llibre sobre política.

El llibre dedica una bona part del seu contingut a diversos aspectes de la política estricta, però també dedica un ampli espai a d'altres aspectes que incideixen sobre la identitat i la vida col·lectiva, especialment la cultura i la llengua, vinculant totes aquestes qüestions, finalment, a la política, entesa com a compromís social i com a projecte nacional.

Mira ho resumeix molt bé: «un país sense política és un país on abunda més la condició de súbdit que la de ciutadà, més la ignorància que la consciència, més la passivitat que la intervenció» (p. 18).

Un país sense política és, doncs, la constatació d'unes altres carències: carència d'identitat clara i ben definida, carència de burgesia industrial i urbana, carència d'urbanisme i d'arquitectura.

En quin sentit es parla, doncs, de política? En el sentit del compromís moral i de la racionalitat: de la defensa de la llibertat, de la crítica a la gestió del poder, de la relació entre la ideologia i la qüestió nacional, de la importància de la llengua i de la cultura.

Un país sense política també és un país sense política cultural, sense modernitat, i actualitzant les coses, també és un país sense televisió, encara que ja haguem entrat l'era digital.

Els Països Catalans

Un país sense política és també, així m'ho ha semblat, un llibre sobre els Països Catalans, escrit a vegades per als valencians i a vegades per als «altres catalans», els de Catalunya, els del Rosselló o els de Mallorca.

El darrer capítol del llibre «Hi ha més catalans encara» publicat el 1968, m'ha semblat remarcable, amb una descripció històrica de la unitat de la llengua i dels impediments històrics que la tendiren a fragmentar.

«Estem acostumats —diu— a reservar el nom de catalans a la gent del Principat: del Principat de Catalunya. Però hi ha més... En bona lògica, hauria de bastar un sol terme per a tots els casos, catalans, per exemple: catalans a seques. Tanmateix, les coses no sempre són tant senzilles... què passa, què ens passa, a nosaltres els catalans amb la qüestió dels noms? (p. 161).

Fuster és actor important de la promoció d'aquesta idea: «contra la típica i suada tergiversació d'uns països catalans com a maniobra d'un hiperbòlic "imperialisme barceloní", el fet literalment exacte és que som els "valencians, mallorquins, rossellonesos" els qui hem alçat el crit d'aquesta reivindicació, veritables "altres catalans"» (p. 88).

La idea dels «altres catalans» travessa tota l'obra, a manera diferent de com la va semantitzar Candel: «per a mi els altres catalans són el doctor Aramon i Serra, la Maria Aurèlia, Bernat Metge... Maragall, Joan Triadú, Badalona sencera, Castellet, els aplicats deixebles de Molas, Can Tunis...» (p. 115).

La inclusió de «Badalona sencera» i de «Can Tunis» en aquesta llista descriptiva també expressa la inqüestionable condició de catalans dels «altres catalans», entesos, ara sí, a la manera que va semantitzar Candel.

La seva contribució a la idea de Països Catalans es complementa amb una anàlisi social, històrica i demogràfica del País Valencià. La seva principal crítica i esforç s'adreça a identificar les raons històriques de la identitat nacional valenciana, contra la falsa identitat, contra la no visibilitat (nacional) de la identitat valenciana: «de fet —diu— amb prou feines se'ns distingeix amb la lleu i malintencionada connotació de “llevantins”» (p. 39).

Ja al final del llibre, a l'epíleg «L'altre dia a Madrid», que analitza l'actuació de Raimon a la «Villa y Corte», manifesta el seu desencís per la ignorància de l'oposició d'esquerres sobre la vertadera identitat del cantant de Xàtiva (Raimon apareix com una esperança viva en el pensament crític de Fuster).

Per això aquesta idea fonamental de Fuster, tan ben recollida per J. F. Mira: «Nacionalista... sóc nacionalista en la mesura que m'obliguen a ser-ho, l'indispensable i prou... hi ha qui es “nacionalista” sense adonar-se'n que ho és i s'indigna quan troba resistència» (p. 159).

Reptes

Resten molts reptes pendents de resoldre sobre la nostra i les nostres identitats: els nous reptes plantejats per la transició democràtica a Espanya, pel nou marc autonòmic que Fuster no va conèixer i, més en general (diguem-ne a escala internacional), els nous reptes de la globalització.

Quan Fuster es referia a les formes de desplaçament del seu temps, es referia als «sis-cents i als autocars col·lectius», ara viatgem d'altres formes, amb canvis tecnològics i de mercat molt importants, però la pregunta segueix viva i punyent: com sortir d'aquesta dialèctica, de la constatació que la realitat és pèssima, o que el nostre país és un país sense política?

Farem cas del consell que ens dona J. F. Mira al final de la seva ponència i ens predisposarem a llegir un altre llibre de Fuster: *Destinat (sobretot) a valencians* (1979), que segons ens diu, «inclou textos més crus, més crítics i més contundents encara...», a veure si veiem com sortir-nos-en, de la situació pèssima.

Però això ja ho podem fer, confiem, amb l'ajut de les anàlisis sociològiques que faran (amb «la calma i la puntualitat» que reclamava Fuster) les institucions acadèmiques, entre les quals hi ha l'Institut d'Estudis Catalans. Però això ja serà cosa del segon centenari que ara comença.